

## Ska lagen följas?

Om Richard Hobert har Ingmar Bergman sagt att han är (jag citerar ur minnet) den svenska samtidsregissör som nått fram till den inre smärtpunkten.

### Kulturflisor

I ett filmklimat som prioriterat det underhållande och lättspydda – och dit hör även Colin Nutley – har Hobert hållit fast vid det moraliska allvaret, utan att fastna i banala plakatbudskap å la den som filmskapare allt olycksaligare Suzanne Osten. Medan hon representerar det sämsta i arvet från 70-talet – moralismen som alltings mått, något som ska köras ned i halsen på åskådaren – så talar Hobert till betraktaren som emotionell och tänkande varelses.

Spring för livet är den fjärde filmen på temat De sju döds synderna. En nybliven mamma ska hämtas på BB och utvisas. Hon flyr och lämnar sitt barn, som i smyg tas omhand av en annan nybliven mamma, trots motstånd från hennes man. Gradvis dras denna nya familj in i ett drama om vars följer de inte en aning.

### En moralfråga

Kritiken har berömt den som en spänningsfilm bland andra, med anknytning till fallet Sineca. Så enkelt är det inte. Hobert ställer en moralfråga på sin spets: den om laglydnaden och det personliga ansvaret. Är lagen till för att följas? Ryggmärgs svaret är ja, här blir svarat nej. Inte i den stund lagens bokstav och verkställighet går emot den personliga övertygelsen.

Intressant nog finns detta nej implicit i lagstiftningen. Annars skulle inga lagar behöva ändras. Varje lagförändring innebär ett erkännande av att en tidigare lag varit fel, och att de som opponerats eller brutit mot den haft rätt.

Här får hela problematiken sin mycket tydliga gestaltning sedan den flyende kvinnan och hennes man valt den slutgiltiga lösningen inför myndigheternas hetsjakt – och det i samma stund som deras fall omprövas. Det flytande tillstånd som råder mellan juridisk och moralisk rätt finns komprimerat i en kort dialog mellan två polismän:

– Var inte dom terrorister?  
– I går, ja.

### Två vägar ut

I Spring för livet drivs den tvehågsne och lite ängslige pappan i fosterfamiljen fram mot ett ställningstagande, som lite högtidligt kan kallas existentiellt. Det finns bara två vägar ut: ett ja eller ett nej. Samma val gjorde, visar det sig, hans far under kriget, när han hjälpte flyktingar över Sundet. De moraliska grundfrågorna går igen.

I likhet med Kjell Sundvall har Hobert lärt åtskilligt av Hollywood. De flesta spänningsregissörer har trots allt fötts ur Alfred Hitchcocks mungipa. Och alla detta gör honom unik i svenskt filmliv just nu.

GUNDER ANDERSSON

# Vem bryr sig om förtjänst?

Varför göra skillnad på folk och folk om det bara leder till att man stöter sig med dem? Per-Olof Bolander söker förklaringen till värdeupplösningen.

Alla människors lika värde – det låter vackert, alla politiker och andra makthavare skriver under på det, men vad betyder det i praktiken? Följer därur någon självklar etik eller politik? Inte om man ska döma efter den historiska erfarenheten. Samhällen som hävdade människors lika värde har varierat kraftigt beträffande graden av politisk demokrati och i synen på till exempel dödsstraff och abort. En slutsats kan vara att vissa (eller alla) av dessa samhällen av hyckleri eller bristande insikt underlåtit att tillämpa det lika människovärdets princip. Men slutsatsen kan också bli en annan: att det lika människovärdet kan förstås på olika sätt, med olika konsekvenser.

### Värdeseminarier 7

En sådan förståelse är den kristna föreställningen om människors lika värde. Alla är vi skapade till Guds avbild, alla har vi en odödlig själ och alla ska vi på den yttersta dagen uppstå och dömas. Inte heller de kristna har varit ense om hur det jordiska samhället ska vara inrättat och hur människan ska agera. Kommunistisk egendoms-gemenskap eller kungligt envælde av Guds nåd, pacifism eller heligt krig, djupt troende kristna har intagit alla dessa och däremellan ligande ståndpunkter.

Likväl kan man peka på viktiga skillnader mellan det kristna människovärdet och den moderna sekulariserade motsvarigheten. Den kristna människan är jämlik inför Gud, hennes värde härrör helt från Gud och innebär en förpliktelse där den enda garanterade rättigheten är en rättvis dom. Att välja fritt är stort, att välja rätt är större och, bokstavligen, en fråga om himmel eller helvete. Hoppet riktas bort från denna världen men beror på hur väl man förvaltar det egna jordelivet.

### Värde som människa

Det sekulariserade människovärdet saknar transcendent ursprung och inriktning. Människans värde tillkommer henne som människa, det har inget högre mål eller mening som kan svikas. Människan tillerkänner sig själv ett värde, lika för alla, som inte står i någon som helst relation till hennes tankar och handlingar. Hybris brottas med ödmjukhet i denna egalitära självdyrkan. Jag är aldrig värd mer än någon annan, men jag är alltid lika mycket värd som alla andra. Varför ska jag då bemöda mig om att vara god? Är det överhuvud meningsfullt att skilja mellan godt och ont?

Eftersom ett fungerande samhälle kräver ett jakande svar på båda frågorna har diverse sådana svar konstruerats. Moralfilosofernas ansträngningar är här av mindre intresse än människors faktiska föreställningar. Utan att ha tillgång till någon opinionsundersökning



**Gris eller människa?** Vid ett sammanträde i U. uppstod fråga om inrättande af en trikinbyrå. Då vederbörande tyckte, att det blef för dyrt, föreslog landbrukare Janson: "Gör som vi hemma i Tranarp, när vi slaktar. Vi skickar en skinkbit till fattighuset. Dör inget af hjonen, är grisen fresk."

TECKNING AV ALBERT ENGSTRÖM, UR STRIX 20/1907.

dristar jag mig att formulera det populärast mest gångbara svaret: Det goda är det man innerst inne vill och vet med sig är rätt, och det lönar sig dessutom bäst i längden. Det är receptet på en Ikea-hedonism som tyglas dels av medel-svenssons allmänna hygglighet, dels av insikten att man inte har styrkan att gå fullständig hänsynslöst fram utan att drabbas av repressalier. (Det fåtal som verkar ha den styrkan blir oändligt fascinerande, på samma gång beundra-de och hatade.)

### Mörk potential avskaffas

I det populärhumanistiska tänkandet får ironiskt nog det omänskliga en framträdande roll, som bekväm stämpel på de handlingar och böjelser som är uppenbart destruktiva och motbjudande. Det omänskliga kan sedan förklaras med sociala faktorer eller diagnostiseras som patologiska avvikelser. Den mörka potential som traditionell kristendom accepterar som en grundläggande betingelse för det mänskliga livet ska avskaffas med socialpolitik eller terapi.

En variant på tendensen att omänskligförklara det obehagliga är att betrakta aborterade foster som oönskad vävnadsmassa, tumörer helt enkelt, som först sedan de passerat en magisk gräns blir människor. Den gränsen kan sedan justeras med hänsyn till hur pass för tidigt födda foster kan överleva på sjukhus. Definitionen på mänsklighet blir här avhängig teknikens utveckling.

### Judas och Manson

Parallellt med populärhumanismen löper en idéströmning som tvärtom söker människans väsen i det "omänskliga". Om människovärdet är beroende av vad vi uppfattar som godt och ont kan det tänkas framstå som renast och tydligast just hos den onde. Människans möjligheter representeras av extremgestalter som de Sade, Judas eller Charles Manson. Intresset för det förbjudna och bestialiska kan resultera i konst med obestridliga kvalitéer likväl som värsta sortens seriemördarkitsch. Som livssyn

kan den bara attrahera posörer och psykopater.

Om den här förvisso mycket schematiska beskrivningen av det sekulära eller populärhumanistiska människovärdet håller streck kan man alltså i dess spår se en till en början rätt harmlös hedonism, som efterhand kan förväntas erodera de faktorer som tyglar den. Men tillsammans nog behöver inte vanligt folk – till skillnad från moralfilosof och, efter förmåga, skribenter – vara logiskt konsistenta i sin livssyn, och är det sällan.

Det sekulära människovärdet samexisterar med en annan grundprincip: förtjänstens. Den kan sägas fastställa vårt värde inte som människor utan som samhällsmedlemmar. Och det värdet är inte detsamma för alla. Kristendomens människovärde var som bör ha framgått sinrikt förankrat i förtjänstens princip och man kan, nu när avkristningen av vårt land är på god väg att fullbordas, fråga sig om inte den lutherska kyrkans folkliga förankring mer berodde på detta inslag av förtjänst, än på något kravlöst kärleksbudskap. Möda på jorden, belöning i himmelen. Transcendensen är avskaffad eller urvattnad till panteism eller new age-mysticism. Svensken i gemen tror kanske på något men är i praktiken gudlös. Man vill ha sin belöning här – men det är fortfarande en belöning och den kräver en insats.

### Räcker inte att följa lagen

I Margareta Norlins som jag tror realistiska beskrivning av vreden över brister i äldrevarnen (Finans-tidningen 22/11) är förtjänsttanken tydlig. Man hävdar inte rätten till värd utifrån det sekulära människovärdet utan därför att man alltid "gjort rätt för sig". Exakt vad det betyder är svårt att specificera. Det handlar om att ha arbetat, betalat skatt och följt lagen men ändå om både mer och mindre än det. Man behöver inte visa att man varit samhällsekonomiskt lönsam, att man betalat in mer än man tar ut. Å andra sidan räcker det inte med att i alla stycken följt lagens bokstav, inte om man struntat i sitt ansvar som förälder eller anställd.

Man hävdar inte rätten till värd utifrån det sekulära människovärdet utan därför att man alltid "gjort rätt för sig".

Den folkliga förtjänsttraditionen har ingen helgongloria och är inte kravlös. Den kan vara njuggt mot avvikare och nykomlingar. Det går inte bara att komma och vara här som helst även om firman går lysande eller man blev toterad i hemlandet. Nej, förtjänsttraditionen är inte perfekt. Den är bara det bästa hoppet vi har om en hyggligt fungerande demokrati, ett nägorlunda anständigt samhälle. Kan den överleva politikernas iver att omstötta landet till Mångkultur eller Marknad? Jag tror inte det och jag tror heller inte att ett mer humant Sverige byggs på det sekulära människovärdet. Under människovärdets baner går många förtjänstfulla personer, men terrängen gynnar dem i ledet som vill bryta med all tradition och upp-lösa den gemenskap som återstår.

PER-OLOF BOLANDER

Hittillsvarande inlägg: Knut Carlqvist 24/9, Jan-Ewert Strömberg 8/10, Eric Friberg 24/10, Jan Anward 8/11, Ulf Himmelstrand 15/11 och Margareta Norlin 22/11. Kontakta redaktören per e-post eller telefon.